

Hermannus Witsius

Geboren: 12-02-1636

Overleden: 22-10-1708

Predikant te: 1657-1661: Westwoud
1661-1666: Wormer
1666-1668: Goes
1668-1675: Leeuwarden
1675-1680: Hoogleraar
Franeker
1680-1698: Hoogleraar Utrecht
1698-1707: Hoogleraar Leiden

- Geschriften:**
1. Afscheyd-Predikatie, Gedaan tot Leeuwarden Op den 7 Martij 1675 (over 1 Kor.15:58)
  2. Het Aenstoottelijcke Nieuw, In Waerheyt en Liefde, Ontdekt door ...
  3. Het bedroefde Nederlant, ofte Betooninge van den elendigen toestand onses Vaderlants/door het misbruik van Gods weldaden.
  4. Geestelyke Printen
  5. Goede Trouw van Hermannus Witz: verdedigt tegen de ongedronde schennis van D. Petrus Allinga, Euchusanus (anoniem).
  6. Juda Ontkroont, ofte Treurpredikaetsie over.. Klg1.5. v.16, gepast op de doot van.. Maria Stuart
  7. Oefeningen over 't Gebed des Heeren
  8. Oeffeningen over de Grondstukken van het Algemeyne Christel. Geloove
  9. Practicale Godgeleerdheid
  10. Practycke des Christendoms..., Mitsgaders Geestelijke Printen
  11. De Regeeringe Gods over Israël, en van de Rechabiten
  12. Twist des Heeren met zijn Wyngaardt
  13. Uytbreiding over het vyfde Hoofdstuk van Salomons Hoogelied (gedicht)
  14. Vier Boecken van de Verscheyde Bedeeling der Verbonden met de Mensch
  15. Vredelievende Aanmerkingen van den Heer .. over de Verschillen (antinomianen en Neonomianen)
  16. Ziele-sugt van een Verlegen Christen, om Gods genaderijke vertroosting (gedicht)

Levensbeschrijving

In Witsius krijgen we van doen met een integere figuur, een godvruchtig, zeer geleerd man uit de 2e helft der 17 e eeuw. Prof. van Genderen heeft hem in zijn proefschrift uitnemend beschreven, zowel wat zijn persoon als wat zijn levensgang en theologische betekenis betreft. Ook voordien was er al veel over hem bekend.

Op 12 februari 1636 werd hij te Enkhuizen geboren in het gezin van Claes Jacobsz. Wits (1599-1669) en Jannetje Hermani. Er waren nog meer kinderen. Maar Herman was, zoals hij zelf schrijft in de opdracht van zijn *Practycke des Christendoms, en Geestelijke Printen* (uit 1665) hun 'eersteling'. Een nauwe, ook geestelijke band bestond er tussen hem en zijn 'waerde Vader' en 'hartz-lieve Moeder'. Zij hadden hem 'Gode tot zijn dienst gewijd, ja toegedacht, eer ik geboren was'. Hij wijdt daarom genoemd werkje aan z'n vader, lid van de vroedschap en 'ontvanger van 's lands middelen' te Enkhuizen.

In 1651 komt Herman als student in Utrecht te zitten aan de voeten van prof. Joh. Leusden, die hem Hebreeuws onderwijst; en voorts zijn daar Voetius, Hoornbeeck en Essenius, wier boeken hij later veelvuldig zal citeren. Hun onder-richt bleef hij trouw. In 1654 vertrekt hij weliswaar naar Groningen om daar prof. Maresius' lessen te volgen, maar oktober 1655 keert hij naar Utrecht terug om zijn studiën te voltooien. Na al in 1656 het preparatoire examen te Enkhuizen te hebben afgelegd, mag hij zich op 8 juli 1657 aan zijn eerste gemeente Westwoud verbinden. Van Westwoud uit doet hij zijn eerste pennevrucht verschijnen, getiteld *Het bedroefde Nederlant* (1659).

In 1661 vinden we hem als predikant te Wormer. Aan die gemeente bewaarde hij goede herinneringen. Hij stond er niet alleen, maar had Ds. Petrus Goddaeus als collega. Buiten het gewone ambtswerk hielden zij beiden op doordeweekse winteravonden oefeningen over bepaalde geloofsstukken. Die trokken veel belangstelling. Eerst begonnen in 'burgers huizen', moesten ze al gauw naar de 'kerken-kamer' verhuizen, en dan kwam het toch nog voor, dat een deel der toehoorders 'buiten deurs moest staan luisteren'. Op hun verzoek wilde hij hen gaarne 'op het nette spoor der godzaligheid voorlichten'. Hij onderrichtte hen niet alleen, hoe men 'de waarheid onzer leer tegen de dwaalgeesten verdedigen moet', maar ook inzake de 'heiligheid ervan in een godvruchtige wandel'; hetgeen 'inderdaad de ziel en het merg van het Christendom is'.

Hij zoekt daarbij 'geen roem van geleerdheid'. Het eerste deel van het boekje bestaat uit vragen en antwoorden, maar het laatste deel is een doorlopend betoog. 'Dit is de ware reden, waarom ik ... aan de kant de namen en woorden van hen, waar door ik gevorderd ben, aangetekend heb'.

Blijkens de ruim 40 namen 'aan de rand', door Witsius vermeld, heeft hij èn aan de universiteiten èn in de pastorieën die hij bewoonde, al heel veel bestudeerd. Hij noemt 'klassieken' als Cicero en Seneca, Hervormers als Luther en Latimer, maar ook mannen als Bernard(us) en een à Kempis. Van de Puriteinen citeert hij Peacock, Goodwin, Bolton, Symonds en vooral Fr. Rouse. Van de tijdgenoten noem ik Maresius, Hoornbeeck, Voetius, W. Teellinck, Barenzonius, Essenius, van de Corput, Hommius, Oomius en Wittewrongel. Een uitnemend gezelschap!

Zijn zo grote belezenheid blijkt nader uit z'n latere werken. Want na zijn rustige jaren, in Goes (1666-'68) doorgebracht, kwam hij april 1668 in Leeuwarden. Witsius' voorrede uit *Twist des Heeren met zijn Wijngaard* uit 1669, licht ons nader over één en ander in. Met zijn drie collegae in Goes vormde hij een 'viervoudig snoer, niet licht te breken'. Hij zag daar 'allerlei devote oefeningen in bloei, de

kracht der godzaligheid in groei en de gemoederen in eendracht'. Samen 'wandelden wij in gezelschap ten Huize Gods. Wij woonden elkaars preken niet alleen, maar ook catechesatien en andere openbare oefeningen bij, en hetgeen de één gisteren geleerd had, dat ging de andere heden bevestigen en de Gemeente aanprijzen'. Een idylle dus in geestelijk opzicht, daar in Goes anno 1665!

Goes was hem als 'een liefelijke haven', na 'veel stormen elders doorstaan' te hebben. Toen kwam als een 'onverwachte donderslag' het beroep naar Leeuwarden. Toen Witsius op 16 april 1669 zijn *Twist des Heeren* opdroeg aan de 'bloeiende gemeente te Leeuwarden', is hij daar alweer één jaar werkzaam. Hij mocht er steunen op Gods toezegging: 'Weest sterk en hebt goeden moed'.

In zijn 'Twist' mag hij 'het innigste van onze gepeinzen ontvouwen, die, naar wij weten, Gode behagen'. Daarbij 'stoorde hij zich niet aan de achterklap van laster zieke wereldlingen'. Hij is erop uit, dat 'Jezus' Koninkrijk tot ons kome en onder ons blijve'. Hij hoopt, dat 'de kracht der godzaligheid in top rijze, en haar uitnemendheid bewijze boven de zedelijke geschiktheid der heidenen, boven de uiterlijke godsdienstigheid der Farizeeen en boven al de toonschijnige toestel der vroomgelijkende huichelaars'. 'Al het nieuwe waarop wij staan en stampen, is de vernieuwing des levens in de uitverkorenen Gods'. 'De gemoederen der vromen te verontrusten, en zielen te bedroeven die de Heere geen smart heeft aangedaan, daar zijn we schuw van. Maar de verslagenen van geest te troosten, de treurigen Sions naar het hart te spreken, de bekommernissen der zwaarmoedigen op te lossen, dat is (zonder roem gesproken) ons dagelijks werk, althans een voornaam deel van onze studiën, te leren, hoe wij ons verstandiglijk gedragen zullen jegens de ellendigen'. 'Laten de bedsteden der zieken die wij getroost, laten de hutjes der bekommerde armen die wij bezocht hebben, getuigenis daarvan dragen'.

Ds. Witsius was dus niet uitsluitend een studie-man, en ook geen elitepredikant. Hij bezocht de zieken en de hutten der armen! Hij predikte Wet én Evangelie.

De Twist des Heeren ontleent de titel aan Hosea 2 vs. 1: 'Twist tegen ulieder moeder'. Aan de rand ('in margine') haalt hij meer dan 150 verschillende auteurs aan. Kerkvaders als Cyprianus en Tertullianus, Hervormers als Calvijn en Petrus Martyr, Puriteinen als Preston en Gataker, Franse gereformeerden als Pierre du Moulin en Piessis du Mornay, en z'n tijdgenoten als B. Donius, J. Cloppenburch, Hooft en Fr. Gomarus. Hij blijkt ook zeer belezen in de Joodse geschriften van Rabbijnen enz. Het boek is acht maal gedrukt. Z'n *Practycke des christendoms, en Geestelijke Printen* kreeg 7 drukken.

Witsius kon geen predikant blijven. Maar ook tot het professoraat geroepen, nl. te Franeker, Utrecht én het laatst te Leiden ..., heeft hij nog tal van heerlijke werken mogen schrijven. Zijn afscheidspreek te Leeuwarden, over 1 Kor. 15, 58 is in 1675 in druk verschenen (daarna nog 2 herdrukken). In 1675 tot professor in Franeker benoemd, wordt hij op 22 maart van dat jaar door prof. Arnoldus tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. Zijn inaugurele oratie houdt hij daarna op 15 april. In Franeker schrijft hij zijn meesterwerk over de Verbonden, met tal van (Latijnse) herdrukken, tot in het buitenland toe. Ds. Martinus van Harlingen te Hoorn zette het in het Nederlands over (1686; 4 drukken).

In 1680 roept zijn aloude 'alma mater' te Utrecht hem als hoogleraar én als predikant. Op 25 april doet hij intrede bij de gemeente, en op 29 april houdt hij zijn inaugurele rede voor professoren en studenten. Toen Maria Stuart in 1695 stierf, gaf hij zijn *Juda ontkroont* (over Klaagl. 5: 16) uit.

Tenslotte roept Leiden hem als hoogleraar. Hij is dan al 62 jaar, als hij daar op 16 oktober 1698 inaugureert. Zijn salaris bedroeg er f 1.200,-, plus f 500,- (persoonlijke toelage) én f 300,- voor huishuur. In 1699 wordt hij regent van het Statencollege, waarvoor hij in 1707 bedankt; tegelijk vroeg hij toen emeritaat aan als hoogleraar. In het jaar 1700 verscheen (ook weer uit het Latijn vertaald), zowel zijn *Oefeningen over het Gebed des Heeren*, als (door Ds. Johannes Costerus te Delft vertaald) *Oefeningen over de Grondstukken van de Geloofsbelijdenis* (XII Artikelen). Beide werken werden nog tweemaal herdrukt.

Postuum verscheen nog, uitgegeven door Ds. H. C. van Byler, *Praktikale Godgeleerdheid*, Delft 1732. Tot zijn voornaamste leerlingen worden gerekend mannen als prof. Vitringa en Ds. Smytegelt. Glasius vermeldt niet minder dan 9 Latijnse werken van Witsius, w.o. vele dikke turven.

Over zijn levenseinde lezen we bij genoemde Glasius: 'In October 1708 werd hij door de koorts aangetast. De ziekte nam zoo hevig toe, dat hij weinige dagen later, den 22 dier maand, bezweek. Reeds den 29 October hield Johannes à Marck eene lijkrede op den verdienstelijken ontslapene'.

Bronnen

1. Het blijvende Woord, deel 1, Gereformeerde Bijbelstichting, Leerdam.
2. Schatkamer van de Gereformeerde Theologie in Nederland, ds. J. van der Haar.